

Content analysis of first to sixth grade of elementary school Persian books based on Brown's wisdom growth model

Abolghasem Yaghoobi¹ | Mahya Hosseini² | Fereshteh Motaharifar³

1. **Corresponding Author**, Professor, Department of Psychology, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan. Iran. **E-mail:** yaghoobi@basu.ac.ir
2. Ph.D. Student of educational psychology, Department of Psychology, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan. Iran. **E-mail:** tasnim.mahya7192@yahoo.com
3. Ph.D. Student of educational psychology, Department of Psychology, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan. Iran. **E-mail:** f.m213@yahoo.com

---

Article Info

Article Type:
Research Article

Received Date:
23 June 2023

Received in Revised From:
06 November 2023

Accepted Date:
12 November 2023

Published Online:
19 March 2024

Keywords:

Content Analysis, Persian Books,
Elementary School, Brown's
Wisdom Growth Model

Abstract

The purpose of this research was to evaluate and analyze the content of Persian literature books in elementary schools in order to determine the extent to which the conditions that facilitate wisdom growth are addressed based on Brown's model. This is a fundamental and descriptive research of content analysis type. The unit of analysis is pages (including text, images, questions, or activities). The statistical population is the content of Persian literature books of elementary school. This investigation illustrates that among the Components of wisdom growth, analysis, and judgment component, and also the life knowledge component It experienced the highest and lowest frequency respectively. The results also indicated in Persian literature textbooks, proper attention has not been devoted to the components of wisdom. It is worth noting, there is a considerable need to change the content of textbooks. In conclusion, strongly proposed that scholars provide a comprehensive understanding of the components of wisdom in writing textbooks. Also, in the following phases, scholars have to facilitate to preparation of suitable content for use in Persian literature textbook design.

Cite this article: Yaghoobi, A., Hosseini, M., & Motaharifar, F. (2024). Content analysis of first to sixth grade of elementary school Persian books based on Brown's wisdom growth model. *Journal of Educational Psychology Studies*, 20(52), 158-171.

DOI: 10.22111/JEPS.2023.45987.5435

تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی اول تا ششم دوره‌ی ابتدایی بر اساس مدل رشدی خرد براون

ابوالقاسم یعقوبی^۱ | محیا حسینی^۲ | فرشته مطهری^۳ فر

۱. نویسنده مسئول، استاد گروه روانشناسی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
رایانامه: yaghoobi@basu.ac.ir
۲. دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، گروه روانشناسی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
رایانامه: tasnim.mahya7192@yahoo.com
۳. دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، گروه روانشناسی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
رایانامه: f.m213@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۲</p> <p>تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۵</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۲۱</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۲۹</p> <p>واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، کتاب‌های فارسی، دوره‌ی ابتدایی، مدل رشدی خرد براون</p>	<p>پژوهش حاضر با هدف ارزیابی و تحلیل محتوای کتب فارسی دوره‌ی ابتدایی انجام شد تا میزان پرداخته شدن به شرایط تسهیل‌کننده رشد خرد بر اساس مدل براون در آنها مشخص گردد. این پژوهش از نظر هدف، بنیادی و از نظر ماهیت، توصیفی از نوع تحلیل محتوا بود. جامعه آماری شامل محتوای کتب فارسی دوره‌ی ابتدایی بود. به منظور گردآوری داده‌ها از روش تمام‌شماری استفاده شد. واحد تحلیل، صفحات (متن، تصاویر، پرسش‌ها یا فعالیت‌ها) بود. یافته‌های پژوهش حاکی از آن بود که در بین مؤلفه‌های رشدی خرد بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه تحلیل و قضاوت و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه دانش زندگی بود. به صورت کلی تنها کتاب‌های فارسی پایه اول و دوم بیشترین میزان توجه را به شرایط و مؤلفه‌های تسهیل‌کننده رشد خرد دارا بودند. نتایج نشان داد، در کتاب‌های درسی فارسی توجه متناسب و مناسبی نسبت به مؤلفه‌های خردمندی صورت نگرفته است و ضرورت جدی در تغییر محتوای کتب درسی وجود دارد. پیشنهاد می‌شود محققان زمینه‌ی کسب درک جامعی از مؤلفه‌های خردمندی را در تألیف کتب درسی فراهم آورند و در گام بعد، تهیه محتوای مناسب به منظور کاربردی در طراحی کتب را ممکن سازند.</p>

استناد به این مقاله: یعقوبی، ابوالقاسم؛ حسینی، محیا و مطهری، فر. (۱۴۰۲). تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی اول تا ششم دوره‌ی ابتدایی بر اساس مدل رشدی خرد براون. *مجله مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۲۰(۵۲)، ۱۷۱-۱۵۸.

DOI: 10.22111/JEPS.2023.45987.5435

مقدمه

رشد و تعالی انسان از مهمترین اهداف بشری می‌باشد، لذا شناسایی عوامل موثر بر رشد و شکوفایی همه جانبه شخصیت و استعداد های انسان همواره موضوع مهمی در اکثر جوامع بوده است، در این راستا خرد^۱ به عنوان آخرین سطح از رشد و تعالی انسانی نقش مهمی در رسیدن به این هدف و پرورش انسان‌های شایسته دارد (گروسمن^۲ و همکاران، ۲۰۲۰). در طول قرن‌ها در فرهنگ‌های مختلف خردمندی از والاترین فضائل قلمداد شده است (والش و ریمز^۳، ۲۰۱۵) و عالی‌ترین شکل شناخت توصیف می‌شود (آرویو، ۲۰۱۵). برخلاف سالیان متمادی که خرد به عنوان مفهومی در گستره‌ی فلسفه محسوب می‌شد، در چند دهه گذشته در میان روانشناسان مورد توجه قرار گرفته است (اسعدی و همکاران، ۲۰۱۹؛ استادینگر و لاو^۴، ۲۰۲۲) و در بخش دستاوردهای روانشناسی، واژه "خرد" نیز بررسی شده است. معرفی خرد، اغلب با تلفیق یک دانش و چگونگی عملکرد صورت می‌گیرد و در تعریف آن غالباً چيستی شخصیت کامل و فضیلت‌های انسانی، چگونگی عملکرد ذهن و پرهیزکاری مورد توجه است (کانزمن^۵، ۲۰۱۹). از آنجا که تعریف‌های عرضه‌شده درباره خرد بر اساس مبانی متفاوت و در ابعاد مختلفی مانند روانشناختی، فرهنگی - اجتماعی و فلسفی صورت گرفته‌اند، برخی معتقدند درباره خرد، تعریفی واحد و مورد توافق همگان وجود ندارد (کالیار^۶، ۲۰۱۸) و تاکنون تعریف قابل قبول و جهانی درباره خرد عرضه نشده است؛ اما شباهت بسیاری بین تعریف‌های خاص وجود دارد که در همه آن‌ها خرد به عنوان یک مفهوم چندبعدی و شامل وجوه متمایز تأثیری، ادراکی و انگیزشی در نظر گرفته شده است (میهو و تومویو، ۲۰۲۱).

در پارادایم برلین، خرد به دانش عمیق و تخصصی و مهارت در زمینه‌ای خاص اشاره می‌کند که از تجربه در طول زمان به دست آمده است (گلاک^۷، ۲۰۱۷). آردلت^۸ معتقد است که خرد مشتمل بر دانش، تفکر، درک و بینش، تأمل و بازنگری، و توجه هم‌زمان به دیدگاه‌ها و منافع خود و دیگران است (آردلت، ۲۰۱۱). همچنین آردلت خرد را به عنوان ترکیبی از ویژگی‌های شخصیتی شناختی، تأملی (انعکاسی) و عاطفی تعریف کرده است (زاچر و استادینگر^۹، ۲۰۱۸). استرنبرگ خرد را به عنوان کاربرد هوش و تجربه در سایه ارزش‌ها برای دستیابی به خیر همگانی تعریف کرده است (کردنوقایی، ۱۳۹۸). وبستر^{۱۰} یک مدل پنج‌عاملی را برای خرد تدوین کرده که پدیده‌ای چندبعدی و کل‌گرایانه است؛ یعنی هیچکدام از این ابعاد به تنهایی نماینده خرد نیستند و همه باید حاضر باشند تا خرد ظهور یابد؛ البته راه برای یافتن ابعاد جدید، همچنان باز است. این مدل از پنج عامل تشکیل شده است: تجربه‌های بحرانی؛ تنظیم هیجانی به منظور

1. wisdom
2. Grossmann
3. Walsh & Reams
4. Staudinger & Law
5. Kunzmann
6. Kalyar
7. Glück
8. Ardel
9. Zacher & Staudinger
10. Webster

پذیرش و به‌کارستن هیجان‌ها؛ مرور خاطرات و بازیابی آنها به‌منظور دیدن وجوه مختلف؛ گشودگی به تجربه؛ شوخ طبعی برای آرامش بخشیدن به خود و دیگران و قوی‌ترکردن پیوندهای اجتماعی (چراغی، کدیور، عسگری و فرزاد، ۱۳۹۴) یانگ^۱ دیدگاه فرایندی خرد را عرضه کرد که در آن، خرد به‌عنوان فرایندی در یک زمینه خاص و در بازه زمانی مشخص از طریق تعامل بین فرد و یک موقعیت در زندگی واقعی تعریف شده که فرد با آن روبه‌روست. این فرایند، سه جزء ساختاری را شامل می‌شود: یکپارچگی شناختی، عمل تجسم، و اثرهای مثبت برای خود و دیگران (یانگ، ۲۰۱۴). جیفا^۲ معتقد است که خرد از گسترش دیدگاه و نگرش نیز ناشی می‌شود که این امر می‌تواند از طریق الف) تجربه مستقیم؛ ب) تعامل با دنیای ماشینی؛ ج) گفتگو با دیگران (که پیشینه و تجربیات زندگی مختلفی دارند)، اتفاق بیفتد (جیفا، ۲۰۱۳). توماس^۳ خرد را استفاده از دانش ضمنی (کاربرد هوش و تجربه) در سایه ارزش‌ها، برای دستیابی به خیر عمومی می‌داند که با ایجاد توازن بین علایق درون‌فردی و بین‌فردی در کوتاه‌مدت و بلندمدت در انتخاب و شکل دادن به محیط و ایجاد تعادل و سازگاری با محیط‌های موجود نقش دارد (توماس و همکاران، ۲۰۱۷). در علم روانشناسی نیز خرد به عنوان یک ویژگی شخصیتی و توانایی شناختی در نظر گرفته می‌شود که باعث پشتکار در هدف و کاهش نارضایتی در زندگی می‌شود. تعاریف ارائه شده در علم روانشناسی در باب خرد این سؤال را به‌وجود می‌آورد که آیا خصوصیات شخصیتی می‌توانند ارتقاء و بهبود یابند. با بررسی و مطالعه تحقیقات انجام شده در حوزه روانشناسی می‌توان به جواب این سوال دست یافت که برخی ویژگی‌های شخصیتی با مداخلات هدفمند قابل تغییر هستند (برویا و آردلت^۴، ۲۰۱۸). از اینرو در سال‌های اخیر آموزش خرد مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است (دمیچلیس^۵ و همکاران، ۲۰۱۵)

یکی از جامع‌ترین مدل‌های مطرح شده مدل رشدی خرد براون است که توسط اسکات براون^۶ (۲۰۰۲) ارائه شده است. الگوی براون بیشتر از بقیه مدل‌ها به یک نظریه شباهت دارد؛ زیرا هم به تعریف و ماهیت خرد پرداخته، هم رشد خرد در آن مطرح است و هم به شرایط تسهیل‌کننده رشد خرد اشاره کرده است. خرد در این مدل سازه‌ای است که از شش بعد مرتبط به هم تشکیل یافته است: دانش خود، فهم دیگران، قضاوت، دانش زندگی، مهارت‌های زندگی و اشتیاق به یادگیری. «دانش خود» شامل سه بعد اصلی است: ۱- داشتن منبع کنترل درونی برای دستیابی به موفقیت و گسترش آن و حفظ اصالت شخصی در موقعیت‌های متفاوت ۲- درک و فهم عمیق از هویت چندوجهی، علائق، استعدادها و ارزش‌های هدایت‌کننده خود. ۳- اعتماد به نفس و خودکارآمدی. «فهم دیگران» به معنای درک عمیق دیگران در عین اختلاف‌ها و تفاوت‌های فردی بی‌شمار. «قضاوت» به معنای دیدن روشن یک موقعیت با وجود پیچیدگی و ابهام آن و

1. Yang
2. Jifa
3. Thomas
4. Bruya & Ardelt
5. De Michelis
6. Brown

یافتن مسیر درست است. «دانش زندگی» دانش درباره واقعیت‌های زندگی و نگاه بینش‌مندان به آنها است که به‌طور معمول به آن عقل سلیم^۱ می‌گویند. «مهارت‌های زندگی» یعنی تخصص در برقراری تعادل در نقش‌های چندگانه‌ای که فرد همزمان بر عهده دارد و اداره امور زندگی، پیش‌بینی مشکلات، فائق آمدن بر موانع و برخورداری از راهبردها و ابزارهای کاربردی برای برخورد با موقعیت‌های مختلف زندگی را شامل می‌شود. «اشتیاق به یادگیری» پی بردن به این نکته که همه چیز را نمی‌دانیم و نیاز به یادگیری داریم (کردنوقایی، ۱۳۹۸).

جهت‌گیری به سمت یادگیری: به معنای این است که فرد، یادگیری‌های خود را چقدر جدی می‌گیرد و تا چه حد سعی می‌کند به عمق معنای مطالب دست یابد.

تجربه، تعامل با دیگران و محیط از شرایط تسهیل‌کننده رشد خرد از دیدگاه براون هستند زیرا در بستر تعامل و محیط غنی، فرصت لازم برای یادگیری، تجربه ایجاد می‌شود. (کردنوقایی، ۱۳۹۸).

یکی از سوالات همیشگی پیرامون خرد این بوده است که افراد خردمند چه ویژگی‌هایی دارند و چگونه فکر، احساس، رفتار می‌کنند؟ در همین راستا کردنوقایی هشت ویژگی برای افراد خردمند نام برده است که از این قرار می‌باشد:

۱. توانمندی شناختی: این ویژگی شامل توانایی درک دنیا، تمایل به دانستن حقیقت، فهم معنای اصلی و عمیق پدیده‌ها به ویژه در یک نگاه درون فردی و بین فردی است.

۲. جستجو برای بینش بیشتر: فرد خردمند مشتاق است که مسائل پیچیده را بفهمد و آنها را به شکل عمیق‌تر درک کند. همچنین با موضوعات به شکل سطحی برخورد نمی‌کند و سعی در درک معنای پنهان پدیده‌ها دارد.

۳. تأمل و بازنگری: این ویژگی شامل، تفکر قبل از حرف و عمل، توانایی و اشتیاق برای دیدن پدیده‌ها و رویدادها از چشم اندازه‌های متفاوت است.

۴. مراقبت و نگهداری از دیگران: فرد خردمند تمایل به توجه، مراقبت، همدلی، دلسوزی و شفقت نسبت به دیگران دارد.

۵. مهارت حل‌مسئله در زندگی واقعی: فرد خردمند خود را در متن زندگی قرار می‌دهد و توانمندی‌هایش را برای حل مشکلات خود و دیگران به کار می‌برد.

۶. از خود فراروی: به معنای عبور از خود و پیوند با یک کل بزرگتر و برخورداری از حس قوی پیوند با نسل‌های گذشته و آینده است.

۷. تحمل ابهام: افراد خردمند از تصمیم‌گیری‌های عجولانه که بیشتر برای رهایی از شرایط دشوار بی‌تصمیمی است، پرهیز می‌کنند.

۸. گشودگی به تجربه: افراد خردمند با رویکرد باز و انعطاف‌پذیر با تجربه‌های جدید روبه‌رو می‌شوند (کردنوقایی، ۱۳۹۸). اسعدی (۱۳۹۴) نیز ده ویژگی برای افراد خردمند بیان نموده است: همه‌جانبه‌نگری، با ایمان بودن، متفکر و منطقی، صبور و با گذشت، صاحب علم و دانش، مهربان، اهل احترام به خود و دیگران، عاقل، آینده‌نگر و با هوش.

روانشناسان در بررسی‌های خود درباره انسان خردمند، سه دسته کلی را در نظر گرفته‌اند و از نگاه آنان، انسان خردمند کسی است که درباره دیگران خوب قضاوت کند، به آنها اهمیت بدهد و برایشان مفید باشد. در حوزه ویژگی‌های درون‌فردی برای انسان خردمند، مؤلفه‌های زیر به دست آمده است: از گذشته درس گرفتن، در عمل تخصص داشتن، توجه به خود و ارزش‌ها، برخورداری زیاد از توانمندی‌های شناختی، داشتن دانش و استفاده عملی از آن، خوش‌رو بودن، توانایی حل مسئله، باهوش بودن، استفاده بهینه از تجربه، یکپارچه بودن و داشتن مدیریت هیجانی. در مطالعات روان‌شناسان علاوه بر ویژگی‌های فردی و بین‌فردی، ویژگی‌هایی برای انسان خردمند در ارتباط با محیط وجود دارد که عبارت‌اند از: تعهد داشتن به جامعه، برخورداری از پیوندهای قوی اجتماعی، تجربه‌های اجتماعی و داشتن قدرت انطباق (موحد، ابوامعالی الحسینی و باقری، ۱۴۰۰).

شیوندی چلیچه (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان داد که پر کردن شکاف میان پایه‌ها در توجه به ابعاد خرد و طراحی محتوای کتب در جهت پرورش دانش‌آموزان خردمند، نواندیش و همدل در جهت زندگی در جهان پرتلاطم کنونی رسالتی بزرگ برای نهادهای آموزشی است که در کتب مطالعات اجتماعی تا اندازه‌ای مورد غفلت قرار گرفته است. در پژوهش مرادی (۱۳۹۴) مشخص شد که از بین سرمایه‌های رشدی چهار توانایی با رشد خرد در سنین جوانی مرتبط است که به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: هویت مثبت، ارزش‌های مثبت، استفاده سازنده از زمان و تعهد به یادگیری. کردنوقایی و دلفان‌بیرانوند (۱۳۹۴) در پژوهش خود نشان داده‌اند که مفهوم خرد را می‌توان در قالب چهار شکل مختلف «دین‌داری، همدلی و حمایت، شناخت و علم، شخصیت» بیان کرد. کردنوقایی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که خردمندی سازه‌ای است که دارای پنج بعد معنوی، شناختی، تأملی، هیجانی، اجتماعی و فرهنگی است. مرادی و همکاران (۱۳۹۷) در تعریف مفهوم خرد، بیان می‌کنند که یک اجماع در حال رشد در بین فلاسفه، روانشناسان و متخصصان علوم اجتماعی به وجود آمده است که خرد حداقل در ابعاد تأملی، شناختی و عاطفی نمو می‌یابد. دیگمن^۱ (۱۹۹۰) نشان دادند پاسخ انعطاف‌ناپذیر به مشکلات زندگی نشانگر عدم برخورداری از خردمندی است و چون بسیاری از مشکلات و نیازهای انسان چندوجهی هستند، گشودگی به دیدگاه‌ها، اطلاعات، راه‌حل‌ها و راهبردهای بالقوه منجر به بروز پیامدهای بهتر برای یک فرد در رویارویی با مشکلات می‌شود. درتاج و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهش خود نشان دادند در کتب مطالعات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی نیز تلاش شده تا دانش‌آموزان یاد بگیرند که در مواجهه با تکالیف به بررسی احتمالات بپردازند، نظرات مخالف خود را بپذیرند و روش‌های جدید را در بررسی موضوعات گسترده به کار برند. رندال و کنیون^۲ (۲۰۰۲) در پژوهش خود نشان دادند که افراد خردمند در زمینه‌ی مرور زندگی خود متخصص هستند. چنین دیدگاهی حاکی از یک توالی تاریخ - اثر است؛ که به موجب آن، پیدایش ابتدایی خرد به فرد امکان می‌دهد که زندگی خود را به‌طور مؤثر مرور کند. تمایل به بررسی زندگی شخصی پیش شرط رشد خرد است.

1. Digman
2. Randall & Kenyon

با توجه به اهمیت مفهوم خرد در اندیشه ایرانیان و نقش حساس و تعیین کننده آموزش دوره‌ی ابتدایی در زیرساخت توانمندی‌های علمی و شخصیتی هر فرد توجه به این بحث شایان بررسی ویژه است و لازم است در کتاب‌های درسی از دوران آغازین آموزش در جهت پرورش کودکانی خردمند دقت کافی اعمال شود. زیرا از یک سو، گسترش خرد نیازمند گذراندن برنامه آموزشی طولی است و همچنین، کتاب درسی یکی از عناصر مهم در نظام آموزش و پرورش است که در تحقق اهداف نظام آموزشی نقش اساسی دارد و فارسی درسی است که به‌طور مستقیم به آموزش بسیاری از مسائل زندگی می‌پردازد. از آن جهت که دوره‌ی ابتدایی در ایران اجباری و همگانی می‌باشد و کتاب‌های درسی نقش محوری را در آموزش ایفا می‌کنند لذا تجربیات آموزشی افراد به میزان زیادی متأثر از این دوران می‌باشد. انتظاری‌رود کتب درسی از جمله کتاب فارسی که معرف فرهنگ و میراث گذشتگان می‌باشد، خردمندی را به عنوان مهارتی که دارای ارزش همگانی می‌باشد و تعامل فرد با جامعه را افزایش می‌دهد، آموزش دهد. لذا پژوهش حاضر سعی بر این داشته تا به تحلیل محتوای کتب فارسی دوره‌ی ابتدایی پرداخته و میزان لحاظ شدن عوامل تسهیل کننده رشد خرد را در محتوای کتب مذکور مشخص نماید. این کار می‌تواند راهکارهایی را پیش روی مؤلفان و معلمان آموزش و پرورش قرار دهد، تا از این طریق مؤلفان، کتاب‌های درسی را با توجه به عوامل زمینه‌ساز رشد خرد تألیف کنند. لذا سوال اصلی پژوهش عبارت است از:

آیا در طراحی و برنامه‌ی آموزش کتب درس فارسی دوره‌ی ابتدایی در ایران به مؤلفه‌های رشد خرد توجه لازم صورت گرفته است؟

روش

این پژوهش از نظر هدف از نوع بنیادی و از نظر روش، توصیفی از نوع تحلیل محتوا بود. واحد تحلیل در این مطالعه، محتوای کتب فارسی دوره‌ی ابتدایی می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق کتب درسی فارسی دوره‌ی ابتدایی شامل کتاب‌های درسی سال اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم دوره‌ی ابتدایی می‌باشد که توسط دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی در سال ۱۴۰۰-۱۴۰۱ تألیف و چاپ شده است. در پژوهش حاضر جامعه و نمونه یکی است؛ واحد ثبت در این پژوهش کلمات، جملات، تصاویر، عبارات، پرسش و مضامینی هستند که در هنگام مرور کتب درسی مورد بررسی استخراج و سپس شمارش می‌شدند و تحلیل آنها به صورت محاسبه فراوانی و درصدگیری انجام گرفته است. در این تحقیق ابزار اساسی تحلیل محتوا، چک لیستی بود که توسط محقق ساخته شده بود. مبنای چک لیست، شش بعد نظریه بروان (دانش خود، فهم دیگران، قضاوت، دانش زندگی، مهارت‌های زندگی و اشتیاق به یادگیری) بود که هر کدام از این ابعاد در متن، فعالیت و تصاویر بررسی شد. برای بررسی روایی محتوایی و صوری، سیاهه‌ها در اختیار اساتید علوم تربیتی قرار گرفت و پس از دریافت نظرات آنان، فهرست نهایی تنظیم گردید.

یافته‌ها

فراوانی و درصد مؤلفه‌های هر کتاب، در جدول شماره یک تدوین شده است.

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد محتوای تحلیل شده ابعاد رشدی خرد در کتب فارسی دوره ابتدایی

شاخص/ داده	زیرمجموعه	مثال	متن		فعالیت		تصاویر		کل
			فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	
دانش خود	منبع کنترل دونی	کارهای خودمان است کار درست و تلاش زیاد باعث موفقیت و عدم تلاش باعث شکست می-شود - من برای بدست آوردن بهترین رتبه تلاش خواهیم کرد	۴۱	۵۰/۶۱	۳۸	۴۶/۹۱	۲	۲/۴۶	۸۱
فهم و تعامل با دیگران	مشارکت با دیگران	کمک مورچه به بلبل - شعر باهرکسی هست رفتار ما خوب - احوال‌پرسی و عیادت از بیمار - آموزش آداب معاشرت - ارتباط اثربخش حسین با کودکان - هدیه و خوشامدگویی بنفشه به مهتاب و آموزش نرم افزار هوشمند	۴۴	۵۸/۶۶	۱۶	۲۱/۳۳	۱۵	۲۰	۷۵
جذب و یکپارچه	داوری و قضاوت عادلانه خورشید درباره فصل‌ها - برای هر عملی فکر کنید و از		۲۹	۲۱/۴۸	۹۳	۶۸/۸۸	۱۳	۹/۶۲	۱۳۵

							زمینه های قبلی برای ارزیابی استفاده کنید - ارزیابی یاران حضرت عیسی از نکات مثبت و منفی لاشه سگ - فکر کردن درباره انواع آلودگی صوتی و پیامدهای آن - درباره جهان و خالق زیبایی اندیشه کنید - زبان فارسی موجب یکپارچه سازی و اتحاد اقوام ایرانی می شود.	سازی ارزیابی چندوجهی موقعیت تامل درباره گزینه های مختلف و پیامدها	تحلیل و قضاوت
۷۱	۱/۴۰	۱	۴۰/۸۴	۲۹	۵۷/۷۴	۴۱	- حل مسئله درست رازی برای ساخت بیمارستان - راهکار درست بوعلی سینا برای درمان بیمار - راهکار درست حکیم برای از بین بردن ترس غلام - نوشیدن آب برای آرامش و از بین بردن خشم - تصمیم درست سوگلی برای گفتن حقیقت به ننه گلی - راهکار درست پسر زیرک برای بردن شعله آتش - داستان ریزعلی خواجه و حسن امیدزاده که پیش بینی، مدیریت و تصمیم گیری درست داشتند - عدم مدیریت خود و احساسات توسط لاک پشت که موجب پیامد ناگوار شد	تمرین و تعادل در نقش های مختلف پیش بینی و مدیریت مشکلات (حل مسئله) مدیریت هیجان تصمیم گیری درست	مهارت های زندگی

۶۵		۹		۹		۴۷	<p>- سپاسگزاری و قدردانی از پروردگار برای نعمت‌های بی‌شمارش</p> <p>- علم چندان که بیشتر خوانی چون عمل در تو نیست نادانی</p> <p>- عالم بی عمل به چه ماند؟ به زنبور بی عسل</p> <p>- آن شاخ که سرپرکشد و میوه نیارد فرجام بجز سوختنش نیست سزاوار</p> <p>- نصیحت درباره آداب زندگی و سخن گفتن</p> <p>- آموزش صبر و بردباری و عجله نکردن توسط حکیم</p>	<p>دانش درباره واقعیت‌های زندگی</p> <p>کاربرد اطلاعات در زندگی</p> <p>قدردانی و شکرگزاری</p> <p>پذیرش حقایق و صبر</p>	دانش زندگی
۶۸	۱۳/۲۳	۹	۲۶/۴۷	۱۸	۶۰/۲۹	۴۱	<p>- رفتن به سفر، گردش علمی و پارک جنگلی و تعامل با بزرگان</p> <p>برای کسب تجربه یادگیری</p> <p>- شرکت در دوره‌های آموزشی و ورزشی</p> <p>- خوب نگاه کردن و خوب شنیدن</p> <p>- دوستی با کتاب و مطالعه، کار ما ورزش و درس خواندن است و از تنبلی گریزانیم</p> <p>- یادگیری با استفاده از کتابخانه، آزمایشگاه مجازی و نرم افزار هوشمند</p> <p>- نشان دادن ارزش علم و یادگیری و ستایش دانایی و حکیمی</p> <p>- ابوریحان بیرونی در واپسین لحظات عمر نیز بدنبال کسب علم بود و جاهل نمرد</p> <p>- زکریای رازی، استاد فرشچیان و رئیس علی بعنوان الگوهای کتابخوان و با انگیزه برای کسب</p>	<p>کسب تجارب جدید</p> <p>تعامل با محیط</p>	تمایل به یادگیری و تجربه

							دانش معرفی شده اند.		
--	--	--	--	--	--	--	---------------------	--	--

در بین مؤلفه‌ها، بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌ی تحلیل و قضاوت است که شامل (جذب و یکپارچه سازی، ارزیابی چندوجهی موقعیت و تأمل درباره گزینه‌های مختلف و پیامدها) است که جمع کل فراوانی آن ۱۳۵ است. رتبه دوم مؤلفه دانش خود است که شامل (منبع کنترل دونی، درک عمیق از علائق خود و خودکارآمدی) است که جمع کل فراوانی آن ۸۱ است. رتبه سوم مربوط به مؤلفه فهم و تعامل با دیگران است که شامل (مشارکت با دیگران، همدلی و درک یادگیری از آنها و ارتباط اثربخش) است که جمع کل فراوانی آن ۷۵ است. رتبه چهارم مربوط به مؤلفه مهارت‌های زندگی است که شامل (تمرین و تعادل در نقش‌های مختلف، پیش‌بینی و مدیریت مشکلات (حل مسئله)، مدیریت هیجان و تصمیم‌گیری درست) است که جمع کل فراوانی آن ۷۱ است. رتبه پنجم مربوط به مؤلفه تمایل به یادگیری و تجربه است که شامل (کسب تجارب جدید و تعامل با محیط) است و جمع کل فراوانی آن ۶۸ است. در بین مؤلفه‌ها کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه دانش زندگی است که شامل (دانش درباره واقعیت‌های زندگی، کاربرد اطلاعات در زندگی، قدردانی و شکرگزاری و پذیرش حقایق و صبر) است و جمع کل فراوانی آن ۶۵ است.

در جدول شماره ۲ به سؤال پژوهشی به تفکیک هر یک از پایه‌های شش‌گانه پاسخ داده شده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی ابعاد رشدی خرد به تفکیک هر پایه تحصیلی

پایه	شاخص	دانش خود	فهم و تعامل با دیگران	تحلیل و قضاوت	مهارت‌های زندگی	دانش زندگی	تمایل به یادگیری و تجربه	کل
پایه اول	فراوانی	۲۲	۲۰	۱۸	۱۱	۱۴	۲۴	۱۰۹
	درصد	۲۰/۱۸	۱۸/۳۴	۱۶/۵۱	۱۰/۰۹	۱۲/۸۴	۲۲/۰۱	۱۰۰
پایه دوم	فراوانی	۱۴	۳۳	۱۸	۱۶	۱۲	۸	۹۱
	درصد	۱۵/۳۸	۲۵/۲۷	۱۹/۷۸	۱۷/۵۸	۱۳/۱۸	۸/۷	۱۰۰
پایه سوم	فراوانی	۱۷	۲۰	۱۵	۹	۱۳	۱۰	۸۴
	درصد	۲۰/۲۳	۲۳/۸۰	۱۷/۸۵	۱۰/۷۱	۱۵/۴۷	۱۱/۹۰	۱۰۰
پایه چهارم	فراوانی	۱۰	۵	۲۴	۱۳	۴	۱۰	۶۶
	درصد	۱۵/۱۵	۷/۵	۳۶/۳۶	۱۹/۶۹	۶/۰۶	۱۵/۱۵	۱۰۰
پایه پنجم	فراوانی	۹	۵	۳۰	۱۴	۶	۱۴	۷۸
	درصد	۱۱/۵۳	۶/۴	۳۸/۴۶	۱۷/۹۴	۷/۶۹	۱۷/۹۴	۱۰۰
پایه ششم	فراوانی	۹	۲	۳۰	۸	۱۲	۵	۶۶
	درصد	۱۳/۶۳	۳	۴۵/۴۵	۱۲/۱۲	۱۸/۱۸	۷/۵۷	۱۰۰

نتایج جدول فوق بیان‌گر آن است که به صورت کلی بیشترین فراوانی مؤلفه‌های رشدی خرد به ترتیب به پایه‌های

اول (۱۰۹)، دوم (۹۱)، سوم (۸۴) و پنجم (۷۸) و کمترین آنها مربوط به پایه‌های چهارم و ششم (۶۶) می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف پاسخ به این پرسش انجام گرفت که آیا در طراحی و برنامه‌ی آموزش کتب درس فارسی دوره‌ی ابتدایی ایران به مؤلفه‌های رشد خردمندی، توجه لازم صورت گرفته است؟ بر این اساس، از روش تحلیل محتوا به منظور تجزیه و تحلیل کتب فارسی بر اساس مدل براون بهره گرفته شد که در آن، کتاب‌های فارسی پایه اول تا ششم ابتدایی مورد تحلیل قرار گرفت.

به طور کلی نظریه برلین، خرد را تخصص در امور و مسائل مهم زندگی می‌داند. تأکید این نظریه بر بعد شناختی و فکری خرد است. خردمند کسی است که پاسخ سوالات اساسی زندگی را می‌داند و منبعی از دانش است که آن را از تجربه‌های خود به دست آورده است. این همان نگاه تاریخی به‌ویژه در فرهنگ غرب است که خردمند را کسی می‌داند که به دانش ویژه‌ی دست یافته و قادر به حل مشکلات است. آنچه در این نظریه نادیده گرفته شده خصوصیت مردم‌آمیزی و نوع‌دوستی خردمندان است. آردلت در نظریه سه‌بعدی خرد با اضافه کردن بعد عاطفی سعی کرده است نقص نظریه برلین را برطرف کند. خردمند در نظریه آردلت، علاوه بر دانش و تخصص لازم در امور زندگی، از حس شفقت و همدردی نسبت به دیگران نیز برخوردار است. استرنبرگ برای نظریه خود از خرد هدف هم قائل می‌شود. از نظر او هدف هر نوع خردی باید خیر و صلاح عمومی باشد. خردمند باید بتواند در بین نیروهای مختلف تعادل و توازن برقرار کند که در نهایت به نفع همه تمام شود. آنچه نظریه پنج‌عاملی وبستر را متمایز می‌سازد نگاه کل‌نگرانه آن است. هر کدام از عوامل در این مدل توانمندی‌هایی هستند که فرد را قادر می‌سازد در مسائل خاصی مهارت نشان دهد، اما خرد زمانی ظهور می‌یابد که هر پنج عامل به‌عنوان یک کل حضور داشته باشند.

رشد خرد در مدل‌های ذکر شده چندان مورد توجه نبوده است. مدل براون که در این پژوهش به آن پرداخته شد یک الگوی رشدی معرفی می‌کند. خرد از نقطه شروع تا پایان در این مدل تصویر شده است. این ویژگی در مدل براون نسبت به سایر مدل‌ها یک امتیاز محسوب می‌شود. بر اساس این مدل، خرد با تجربه‌ای که در درون یک محیط با ویژگی‌های خاص اتفاق می‌افتد آغاز می‌شود. در این‌جا آن محیط خاص می‌تواند مدرسه باشد. مدرسه با تجربیاتی که برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند اعم از محتوای کتب درسی که به آنها آموزش داده می‌شود می‌تواند نقش بسیار مؤثری در رشد خرد در دانش‌آموزان داشته باشد بنابراین توجه به این امر در مدارس، به‌ویژه پایه‌های ابتدایی ملموس است.

یافته‌های مربوط به سؤال پژوهش حاکی از آن است که در بین مؤلفه‌های رشدی خرد بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌ی تحلیل و قضاوت است که شامل (جذب و یکپارچه‌سازی، ارزیابی چندوجهی موقعیت و تأمل درباره گزینه‌های مختلف و پیامدها) است و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه دانش زندگی است که شامل (دانش درباره واقعیت‌های زندگی، کاربرد اطلاعات در زندگی، قدردانی و شکرگزاری و پذیرش حقایق و صبر) است.

همچنین یافته‌ها بیان‌گر این است که به صورت کلی در کتاب‌های فارسی پایه اول و دوم میزان پرداختن به شرایط و مؤلفه‌هایی که رشد خرد را تسهیل می‌کنند بهتر بود. این میزان در پایه سوم و پنجم نسبتاً پایین بود ولی کتب

پایه های چهارم و ششم کمترین النفاط را به این مؤلفه‌ها داشتند. این نشان‌دهنده شکاف بین پایه‌های تحصیلی است که همه به یک میزان هماهنگ و قابل توجه به این امر خطیر نپرداخته‌اند. با توجه به اینکه شالوده اصلی شخصیت در دوران کودکی شکل میگیرد؛ نقش دست‌اندرکاران آموزش ابتدایی در اجرای محتوای غنی بسیار چشم‌گیر است. همچنین خرد، در اندیشه‌ی کهن ما ایرانیان نقش اصلی و محوری داشته است، بنابراین لازم است در کتابهای درسی از دوران آغازین آموزش در جهت پرورش کودکانی خردمند دقت کافی اعمال شود، زیرا از یک سو، گسترش خرد نیازمند گذراندن برنامه آموزشی طولی است و همچنین، کتاب درسی یکی از عناصر مهم در نظام آموزش و پرورش است که در تحقق اهداف نظام آموزشی نقش اساسی دارد. پس توجه به این فضیلت اخلاقی و انسانی در کتب دوره‌ی ابتدایی که دوره شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموزان است، ملموس است.

این نتایج با مطالعات شیوندی چلیچه (۱۴۰۰)، مرادی (۱۳۹۴) و نصری و خورشید (۱۳۹۱) هم سو است که از نظر آنها پر کردن شکاف میان پایه‌ها در توجه به ابعاد خرد و طراحی محتوای کتب در جهت پرورش دانش‌آموزان خردمند، در جهت زندگی در جهان کنونی رسالتی بزرگ برای نهادهای آموزشی است که در کتب درسی تا اندازه‌ای مورد غفلت قرار گرفته است.

در کتاب‌های درسی فارسی توجه مناسبی نسبت به مؤلفه‌های خردمندی صورت نگرفته است و ضرورت تغییر در محتوای کتب درسی وجود دارد؛ زیرا هدف کتب درسی ابتدایی پرورش دانش‌آموزانی رشدیافته در جهت زندگی مطلوب فردی و اجتماعی، سازگاری و تعامل مثبت با جهان پیرامون و تسلط بر زندگی در جهان پرتلاطم کنونی است. اصلی‌ترین محدودیت این پژوهش عدم امکان استناد به نتایج پژوهش‌های مشابه در زمینه‌ی سطح خردمندی در انواع کتب درسی مقاطع مختلف آموزشی بود، زیرا مفهوم خرد، در غباری از کوتاهی و قصور در تدوین کتب درسی بی‌اثر مانده است. از جمله پیشنهادها کاربردی این پژوهش این است که محققان ضمن تلاش برای بررسی سطح خردمندی در کتب درسی دیگر مانند کتاب تفکر و سواد رسانه‌ای و مطالعات اجتماعی و مقاطع تحصیلی دیگر، زمینه‌ی کسب درکی جامع از مؤلفه‌های خردمندی در تألیف کتب درسی را فراهم آورند و در گام بعد، تهیه محتوای مناسب به‌منظور کاربست در طراحی کتب را ممکن سازند.

منابع

- اسعدی، سمانه. (۱۳۹۴). ویژگیهای افراد خردمند بر پایه نظریه‌های ضمنی: با نگاهی بر تفاوت گروه‌های سنی و جنسیتی». *پژوهش‌نامه روانشناسی مثبت*، ۱ (۱)، ۵۱-۶۶.
- چراغی، فرشته. کدیور، پروین. عسگری، علی. و فرزاد، ولی‌الله. (۱۳۹۴). مفهوم خرد برپایه دو رویکرد نظری متفاوت: یک همبستگی بنیادی. *تازه‌های علوم شناختی*، ۱۷ (۳)، ۵۴-۴۷.
- شیوندی چلیچه، کامران. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی بر اساس نظریه خرد وبستر. *نشریه علمی پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۱۵ (۵۲)، ۱۴۷-۱۵۶.

- کردنوقایی، رسول. کرمی، نساء. دلفان بیرانوند، آرزو. نظری، نجمه. (۱۳۹۷). مؤلفه‌های کم‌خردی از نظر فردوسی بر اساس شخصیت یکااوس. فصلنامه علمی پژوهشی ادبیات تطبیقی، ۶(۳)، ۱۳۱-۱۵۲.
- مرادی، شهریار. (۱۳۹۴). تدوین مدلی علی برای تبیین خرد بر مبنای دارایی‌های تحولی با وساطت بالندگی در دانشجویان دانشگاه‌های کرمانشاه. رساله دکتری دانشگاه بوعلی سینا.
- مرادی، شهریار. کردنوقایی، رسول. یعقوبی، ابوالقاسم. رشید، خسرو. (۱۳۹۷). تبیین خرد بر مبنای دارایی‌های تحولی و میانجی‌گری بالندگی (ارائه مدلی علی). مجله پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۲(۴۱)، ۷-۲۵.
- موحد، فریناز. ابوالمعالی الحسینی، خدیجه. باقری، فریبرز. (۱۴۰۰). بررسی مقایسه‌ای معیارشناسی خردمندی در روایات اهل بیت علیهم السلام-با دستاوردهای روانشناختی. دوفصلنامه علمی علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۹(۱۶)، ۵۷-۸۴.
- نصری، صادق. خورشید، علیرضا. (۱۳۹۱). بررسی ارتباط چندگانه‌ی ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های یادگیری دانش آموزان. مجله روانشناسی مدرسه، ۱(۴)، ۱۰۴-۱۲۴.

References

- Ardelt, M. (2011). "The Measurement of Wisdom: A Commentary on Taylor, Bates, and Webster's Comparison of the SAWS and 3D-WS". *Experimental Aging Research*, 37(2), 241-255.
- Ardelt, M.; Jeste, D. V. (2018). Wisdom and Hard Times: The Ameliorating Effect of Wisdom on the Negative Association between Adverse Life Events and Well-Being. *The Journals of Gerontology, Series B*.
- Arroyo, P. (2015). A new taxonomy for examining the multi-role of campus sustainability assessments in organizational change. *Journal of Cleaner Production*, 140, 1763-1774
- Asadi, S., Khorshidic, R., & Gluc, J. (2019). Iranian children's knowledge about wisdom. *Cognitive Development*, 52, 1-14.
- Bruya, B., Ardelt, M. (2018). "Wisdom can be taught: A proof-of-concept study for fostering wisdom in the classroom". *Learning and Instruction*, 58, 106-114.
- De Michelis, C., Ferrari, M., Rozin, T., Stern, B. (2015). "Teaching for wisdom in an intergenerational high-school-English class". *Educational Gerontology*, 41(8), 551-566.
- Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology*, 41, 417- 440.
- Dortaj, F., Kord Noghabi, R., Ferrari, M., Jahan, F., Esmaeili, S. (2018). Investigating Validity and Reliability and Factor Analysis of Webster's Wisdom Questionnaire in Iran. *Journal of Learning and Memory Psychology*, 1 (1), 7-19.
- Glück, Judith.(2017). Measuring Wisdom: Existing Approaches, Continuing Challenges, and New Developments, *Journals of Gerontology: Psychological Sciences, Series B*.
- Grossmann, Igor., Nic M, Weststrate., Monika Ardelt., Justin P, Brienza., Mengxi Dong., Michel Ferrari .(2020).The Science of Wisdom in a Polarized World: Knowns and Unknowns. *Psychological Inquiry* ,31, 103-133.

- Jifa, G. (2013). "Data, Information, Knowledge, Wisdom and Meta-Synthesis of Wisdom-Comment on Wisdom Global and Wisdom Cities". *Procedia Computer Science*, 17, 713-719.
- Kalyar, Masood Nawaz., Kalyar, Hadiqa .(2018) . Provocateurs of Creative Performance: Examining the Roles of Wisdom Character Strengths and Stress. *Personnel Review*, 47(2), 334-352.
- Kunzmann, Ute.(2019). Performance-Based Measures of Wisdom. State of the art and future directions. *Cambridge University Press*, 277-296.
- Miho, Yamada., Tomoyo, Kawano. (2021). Emerging wisdom through a traditional bon dance in group dance/movement therapy: A single case study of dementia, *The Arts in Psychotherapy*, 75,
- Randall, W. L., & Kenyon, G. M. (2002). Reminiscence as reading our lives: Toward a wisdom environment. In J. D. Webster & B. K. Haight (Eds.), *Critical advances in reminiscence work: From theory to application*, 233–253.
- Staudinger, U.M & Law, A.(2022). Wisdom. *Neuroscience and Biobehavioral Psychology*,
- Thomas, M. L., Bangen, K. J., Ardelt, M., Jeste, D. V.(2017). Development of a 12-item abbreviated Three-Dimensional Wisdom Scale (3D-WS-12): item selection and psychometric properties. *Assessment journal*, 24 (1), 71-82. DOI:
- Walsh R, Reams J. (2015). Studies of Wisdom: A Special issue of integral review. *integral review*. 11(2), 1-6.
- Yang, S. Y. (2014). Wisdom and Learning from Important and meaningful Life Experiences. *Journal of Adult Development*, 21 (3), 129-146.
- Zacher, H.; and Staudinger, U. (2018). Wisdom and Well-Being. In: E. Diener, S. Oishi and L. Tay (Eds.). *Handbook of Well-Being*. Noba Scholar Handbook Series: Subjective Well-Being. Salt Lake City.